

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle**. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Vayışlah

Kolektif Sorumluluk

Hangi standartlara göre değerlendirirseniz değerlendirin, şok edici bir olay söz konusudur. Yaakov, Hamor'un hükümdarlığı altındaki Şehem kentinin dışına yerleşmiştir. Yaakov'un kızı Dina kentin kızlarını görmeye çıkar. Hamor'un kentle aynı ismi taşıyan oğlu Şehem Dina'yı görür, onu kaçıtır, ona tecavüz eder ve sonra da ona aşık olup onunla evlenmek ister. Babasına yalvarır: "Bu kızı bana eş olarak al" (Bereşit 34:4).

Yaakov olayın haberini alır ve sessizliğini korur; ama oğulları çok öfkelenmişlerdir. Kız kardeşleri kurtarılmalı ve halk cezalandırılmalıdır. Hamor ve oğlu, Yaakov ve ailesini ziyarete gelirler ve evlilik için rızalarını isterler. Yaakov'un oğulları bu teklifi ciddiye alıyorlarmış gibi davranırlar. Sizin aranızda yerleşiriz, derler, ve sizinle karışık evlilikle yaparız – ama tüm erkeklerinizin sünnet olması şartıyla. Hamor ve Şehem bu teklifi kent halkına götürürler ve halk bunu kabul eder.

Sünneti takip eden üçüncü günde, sancılar en yüksek düzeyde ve erkekler aciz haldeyken, Dina'nın kardeşleri Şimon ve Levi kente girerler ve tüm erkekleri öldürürler (Bereşit 34:26).

Şehem halkına korkunç bir bedel ödetmişlerdir. Yaakov oğullarını paylar:

"Ülkede oturan Kenaani ve Periziler'de bana karşı tiksinti uyandırarak başımı derde soktunuz. Çok az sayıda adamım var. Bana karşı toplanıp saldırırlarsa hem ben hem ailem yok oluruz."

Bereşit 34:30

Ancak Şimon ve Levi cevap verirler:

"Kız kardeşimize bir fahişeymiş gibi mi davransaydı?"

Bereşit 34:31

Metinde, Şimon ve Levi'nin, yaptıklarında haklı olduklarına işaret eden bir ima vardır. Alışılmadık şekilde, Tora, hem de üç kez, durumun ciddiyetini vurgulayan bir yorum eklemektedir:

Yaakov'un oğulları [olayı] duydukları anda çayırdan geldiler. Adamlar şokta ve son derece öfkeliydiler, zira [Şehem] Yisrael'e karşı zorbalık etmişti – Yaakov'un kızıyla yatmak?! – Böyle bir şey yapılamaz!

Bereşit 34:7

Yaakov'un oğulları cesetlerin üzerinden kalkıp şehri de yağmaladılar, çünkü kız kardeşlerinin saflığını bozmuşlardı.

Bereşit 34:27

Ama işte, Yaakov onların bu eylemini kınamaktadır ve her ne kadar bu diyalog sırasında başka bir şey söylememekte ise de, zihni bu eylemin düşüncesiyle yanıp tutuşmaya devam etmektedir. Uzun yıllar ve on beş *perek* sonra, ölüm döşeğindeyken, bu iki kardeşi, davranışları nedeniyle sertçe eleştirmektedir:

Şimon ve Levi kardeşler; şiddet silahlarıdır kılıçları. Onların entrikalarına girmeyeyim; onların meclislerine katılmayayım! Çünkü öfkeleriyle insanları öldürdüler, istekleriyle boğaları sakatladılar. Lanet olsun öfkelerine, çünkü yoğundur; ve gazaplarına, çünkü insafsızdır! Onları Yaakov'un içinde dağıtacak ve Yisrael'in içine saçacağım.

Bereşit 49:5-7

Bu tartışmada kim haklıydı? Rambam, kardeşleri temize çıkarmaktadır. Kanun kodeksi Mişne Tora'da, Rambam, adalet ve kanunun egemenliğini tesis etmenin, tüm insanlığı bağlayan Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva'dan biri olduğunu belirtir:

Ve [tüm halklara] nasıl kanuni mahkemeler tesis etmeleri emredilmiştir? Diğer altı *mitsva* hakkında[ki meseleleri] yargılamak için her bir ana yerleşim yerinde yargıç ve hâkimler oturtmakla ve halkı [bu kanunlara riayet etmeleri konusunda] ikaz etmekle yükümlüdürler. Ve bu yedi *mitsva*dan birini ihlal eden bir Ben Noah (Yahudi olmayan biri) kılıçla idam edilir. Ve tüm Şehem halkı bu nedenle [Yaakov'un oğulları Şimon ve Levi'nin eliyle] öldürülmeye mahkûmdu. Zira [prensleri] Şehem, [Dina'yı] çalmıştı [=kaçırmış ve ona tecavüz etmişti] ve onlar [yani Şehem halkı] da bunu görmüş ve bilmiş, ama onu yargılamamışlardı.

Rambam, İlhot Melahim 9:14

Rambam'a göre kolektif sorumluluk diye bir şey vardır. Şehem sakinleri, prenslerinin bir suç işlemiş olduğunu bilmeleri ve onu mahkemeye getirmekten geri kalmaları nedeniyle, adaletsizlikten dolayı kolektif olarak suçluydu.

Ramban farklı görüştedir. Ona göre, Noah'ın soyuna verilmiş olan adaleti tesis etmek şeklindeki *mitsva*, kanunlar, mahkemeler ve yargıçlar tesisini gerektiren yap şeklindeki bir *mitsva*dır, ancak bunda kolektif sorumluluk diye bir kavram olmadığı gibi, bu emri yerine getirmekten geri kalmanın karşılığında ölüm yükümlülüğü de yoktur. Olamaz da, çünkü şayet, Rambam'ın öne sürdüğü gibi, Şimon ve Levi yaptıklarında haklı idiyse, o zaman Yaakov neden hem eylemin ardından onları eleştirmiş, hem de daha sonra ölüm döşeğinde eylemlerini lanetlemiştir?

Rambam ile Ramban arasındaki görüş ayrılığı, tıpkı Yaakov ile oğulları arasındaki görüş ayrılığı gibi, çözüme kavuşturulmamıştır. Yahudi kanununda kolektif sorumluluk diye bir kavram olduğunu biliyoruz: *Kol Yisrael arevin ze baze*. "Tüm Yisrael birbirinin kefilidir." Ama acaba bu yalnızca Yahudiliğe özgü müdür? Acaba bu, Yahudi kanununun sıra dışı doğasından mı, yani Tanrı ile Bene Yisrael arasında Sinay Dağı'nda yapılmış ve halkın her bir mensubunun hem bireysel hem de kolektif olarak kanunu koruma ve korunmasını temin etme taahhüdünde bulunduğu antlaşmanın bir gereği olmasından mı kaynaklanmaktadır?

Ramban'dan farklı olarak, Rambam, kolektif sorumluluğun tüm toplumları bağlayan bir ilke olduğunu söylüyor görünmektedir. Bizler yalnızca kendi tutumumuzdan değil, aynı zamanda

çevremizdeki, içlerinde yaşadığımız insanların tutumundan da sorumluyuz. Veya belki de bu, toplum kavramının değil, basitçe ahlaki yükümlülüğün doğasının bir gereğidir. Eğer X yanlışsa, o zaman onu sadece ben yapmamakla kalmamalı, eğer olanağım varsa, başkalarının da onu yapmasını engellemeliyim ve eğer bu şekilde davranmaktan geri kalırsam, o zaman suçta ben de ortak olmuş olurum. Günümüzde bunu “seyirci kalma suçu” olarak adlandırabiliriz. Talmud bunu şöyle ifade etmektedir:

Rav ve Rabi Hanina ve Rabi Yohanan ve Rabi Haviva [şöyle] öğretiler: Her kim, ailesinin [günah işlemesini] önleyebilir, ama bunu yapmazsa, ailesi[nin günahları] nedeniyle [sorumlu] tutulur. Eğer şehrinin insanların [günah işlemesini] önleyebilir, ama bunu yapmazsa, şehrinin insanları[nın günahları] nedeniyle [sorumlu] tutulur. Eğer tüm dünyanın [günah işlemesini] önleyebilir, ama bunu yapmazsa, tüm dünya[nın günahları] nedeniyle [sorumlu] tutulur.

Şabat 54b

Ancak bu konunun karmaşık ve belli nüanslara sahip olduğu açıktır. Bir suçu işleyenle ona seyirci kalan kişi arasında fark vardır. Suç işlemek bir şeydir, suç işleyen birine tanık olup onu engellemekten geri kalmaksa başka bir şeydir. Seyirci kalan kişiyi belki sorumlu tutabiliriz, ama bu, suçu fiilen işleyenle aynı derecede olmayacaktır. Talmud “[sorumlu] tutulur” ifadesini kullanmaktadır. Bu, o kişinin ahlaki açıdan suçlu olduğu anlamına gelebilir. Söz konusu kişi hesap vermeye davet edilebilir. “Göksel mahkeme” tarafından bu dünyada veya gelecek dünyada cezalandırılabilir. Ama bu, kriminal ihmalkârlık nedeniyle dünyevi bir mahkemeye celp edilip cezalandırılabileceği anlamına gelmez.

Bu konu, Alman halkı ve Holokost’la ilgili olarak öne çıkmıştır. Filozof Karl Jaspers, fiili suçluların ahlaki suçu ile “seyirci kalanların metafizik suçu” olarak adlandırdığı kavram arasında bir ayrım yapmıştır:

İnsanlar arasında, her birini dünyadaki her bir yanlış ve her bir adaletsizlik nedeniyle – özellikle de suç onun bulunduğu bir ortamda veya bilgisi dâhilinde işlendiyse – birer insanoğlu olarak ortak-sorumlu haline getiren bir dayanışma mevcuttur. Eğer onları önlemek için yapabileceğim her ne varsa onu yapmaktan geri kalırsam ben de suçluyumdur. Eğer başkaları cinayet işlerken ben orada idiysem ve onu önlemek için hayatımı riske atmadıysam, kendimi, ne yasal olarak, ne siyasal olarak, ne de ahlaki olarak yeteri kadar tanımlanabilecek bir şekilde suçlu hissederim. Böylesi bir şey meydana geldikten sonra hâlâ yaşıyor olmak, giderilemez bir yük şeklinde üzerimde ağırlık yapar.¹

Dolayısıyla gerçek bir suçluluk vardır, ama, demektedir Jaspers, bunu yasal kategorilere indirgemek mümkün değildir. Şimon ve Levi, Şehem insanların, prensleri Dina’yı kaçırap ona saldırdığı zaman hiçbir şey yapmamış olmaları nedeniyle suçlu olduklarını düşünmekte olasılıkla haklıydılar; ama bu, onların tüm erkekleri öldürmek suretiyle yargısız infaz hakkına sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Yaakov bunu gaddarca bir saldırı olarak görmekte haklıydı. Bu durumda Ramban’ın duruşu, Rambam’inkine göre daha ağır basıyor görünmektedir.

Yisrael’in ünlü ahlak kuramcılarında Yeşayau Leibowitz (1903-1994), her ne kadar Şimon ve Levi’nin yaptıkları eylemin olasılıkla ahlaki bir mazereti var idiyse de, “bunun yanında, kendi başına bir rasyonalizasyon meselesi olmayan ve tüm bu haklı ve geçerli düşüncelerin üzerine bir lanet yükleyen ahlaki bir postüla da vardır” diye yazar. Temize çıkarılabilecek,

¹ Karl Jaspers, *The Question of German Guilt*, İngilizceye çeviren: E. B. Ashton. New York: Fordham University Press 2000, 26 [Suçluluk Sorunu: Almanya’nın Siyasal Sorumluluğu Üzerine (İthaki Yayınları, 2015; Türkçeye çeviren: Emre Zeybekoğlu)].

ama yine de lanetlenen eylemler var olabilir, der Leibowitz. Yaakov oğullarının eylemlerini lanetlediği zaman kastettiği buydu.

Kolektif sorumluluk bir şeydir. Kolektif ceza ise başka bir şey.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları:

1. Sıze Rambam ve Ramban arasındaki görüş ayrılığı, Yahudi tarihinde karar alma süreçlerinin karmaşıklığı hakkında bize neler öğretebilir?
2. Şimdiye kadar Sefer Bereşit'te okuduğumuz olaylara geri baktığımızda, kolektif sorumluluğa gösterilebilecek diğer bazı örnekler nelerdir?
3. “*Kol Yisrael arevin ze baze*” (tüm Yahudiler birbirinin kefilidir) ilkesinin, çağdaş ve çeşitli Yahudi cemaatlerindeki tezahürlerini nasıl görüyorsunuz?